

Milieu

“Als de woestijn zich uitbreidt, wouden verdwijnen, ondervoeding toeneemt en mensen in stedelijke gebieden in erbarmelijke omstandigheden leven, komt dit niet door een gebrek aan middelen maar door het beleid dat door onze leiders wordt gevoerd, door een elitegroep. Mensen hun rechten ontzeggen en weigeren rekening te houden met hun belangen, leidt tot een situatie waar alleen armoede nog een voorspoedige toekomst heeft in Afrika... Enkel vrije mensen, mensen die rechten hebben, zijn volwassen en verantwoordelijke burgers die hun steentje kunnen bijdragen aan de ontwikkeling en de bescherming van het milieu.”

Spreker uit de zaal, WECD publieke hoorzitting, Nairobi, 23 september 1986.

Het is onmogelijk om het milieu - woestijnen, wouden of uitdijende steden - los te zien van mensen en mensenrechtenkwesties, in het bijzonder inzake sociale rechtvaardigheid en ontwikkeling. Dit geldt niet enkel in Afrika maar overal, ook in Europa. Milieu en mens hebben een wederzijdse relatie: alle menselijke activiteit werkt in op het milieu en het milieu heeft invloed op het leven van de mens. Een voorbeeld is het “broeikaseffect”. Het 300-jarig gebruik van olie, steenkool en gas als brandstof voor de industriële ontwikkeling overal ter wereld heeft bijgedragen tot een significante opwarming van de aarde. De hieruit voortvloeiende catastrofale gebeurtenissen waar we de voorbije vier jaar getuige van waren, treffen mensen overal ter wereld. Hoe dan ook, de mensen van de rijke landen in het Noorden, die grotendeels verantwoordelijk zijn voor de koolstofdioxide-uitstoot, kunnen zichzelf beter beschermen tegen ‘natuurrampen’ dan degenen die in de ontwikkelingslanden in het Zuiden leven. Dit is een kwestie van rechtvaardigheid en bijgevolg een mensenrechtenkwestie.

Enkele andere voorbeelden van het verband tussen milieu en mensenrechten zijn:

- Landbouwgrond die tijdens oorlogen bezaaid is met landmijnen. Deze landmijnen bedreigen de menselijke veiligheid.
- Mensen die door armoede gedwongen worden weinig rendabele grond te bebouwen, wat leidt tot woestijnvorming en nog grotere armoede.
- De ramp bij Baia Mare waarbij grote hoeveelheden cyanide de rivier de Szamos vervuilden, vervolgens de Tisza en tenslotte de Donau.

Aanverwante activiteiten

- Een verhaal over twee steden, pagina 67.
- Voorpagina, pagina 131.
- Een tuin in één nacht, pagina 135.
- In een perfecte wereld leven, pagina 156.
- Makah walvisvangst, pagina 162.
- Onze toekomstvisies, pagina 178.
- Het web van het leven, pagina 231.

Onze wortels in het milieu

We gebruiken het milieu om ons te voorzien van grondstoffen voor onze ontwikkeling en we gebruiken het ook als stort voor ons afval. Tegelijkertijd moet het ons, om het leven in stand te houden, voorzien van stabiele temperaturen, zuurstof in de lucht en zuiver water. We leven op een begrensde wereldbol waar alles met alles verbonden is, bijvoorbeeld door voedselkringlopen en de kringlopen van water en rotsen. Er is een natuurlijke veerkracht, maar een ernstige verstoring van deze cycli door bijvoorbeeld vervuiling, ongeschikte landbouwpraktijken, irrigatieprojecten of overbevissing, destabiliseert het natuurlijk evenwicht. Het ongeluk in Tsjernobyl in Oekraïne, het afsterven van de bomen in het Zwarte Woud in Duitsland, woestijnvorming in Zuid-Spanje, gekkekoeienziekte in Groot-Brittannië, het opdrogen van het Aralmeer in Oezbekistan en de geplande waterkrachtdam in het Turkse Ilisu zijn allemaal voorbeelden van de manier waarop mensen in de loop van de ontwikkeling het milieu schaden, de basis voor alle economische activiteit en voor het leven zelf.

? Kan je plaatselijke voorbeelden geven? Bijvoorbeeld, wat voor invloed op de omgeving waar jij leeft hebben wegenaanleg, mijnontginning of andere ontwikkelingen?

De idee van duurzame ontwikkeling

In 1989 propageerde de VN Wereldcommissie voor Milieu en Ontwikkeling (WCED), in wat het Brundtlandrapport genoemd wordt, het principe van “duurzame ontwikkeling”. Dit wordt gedefinieerd als “ontwikkeling die tegemoet komt aan de noden van vandaag zonder de mogelijkheid van de toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien in het gedrang te brengen”. Dit werd in 1992 gevolgd door de Verklaring van Rio die stelde dat “mensen centraal staan in de zorg voor duurzame ontwikkeling. Ze hebben recht op een gezond en productief leven in harmonie met de natuur.”

Het echte en dringende probleem is hoe je mensenrechtenkwesies als armoede, globalisering en het recht op ontwikkeling kan aanpakken zonder de omgeving die in onze behoeften voorziet te vernielen.

Eén manier om dit aan te pakken, is door internationale afspraken over specifieke kwesies. Op de klimaatconferentie van de VN in Kyoto (1997) bijvoorbeeld hebben de industrielanden specifieke afspraken gemaakt om hun uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Er werd veel onderhandeld over uitzonderingen voor ontwikkelingslanden en er waren veel kritische opmerkingen zowel over de uiteindelijke doeltreffendheid als de rechtvaardigheid van het definitieve akkoord.

Een alternatieve aanpak is uitgaan van mensenrechten, wat zou garanderen dat de principes van rechtvaardigheid en gelijkheid in alle akkoorden centraal staan. Sommigen argumenteren dat milieukwesies reeds voldoende aan bod komen in de bestaande wetgeving over mensenrechten, bijvoorbeeld het recht op eigendom, gezondheid en leven. Anderen spreken op uiteenlopende wijzen over nieuwe of opkomende milieurechten.

Eén idee is dat er een milieu-mensenrecht zou moeten toegevoegd worden aan de lijst van bestaande mensenrechten. In 1994 bijvoorbeeld stelt de ontwerpverklaring over de principes van mensenrechten en milieu: “Elke persoon heeft het recht op een veilige, gezonde en ecologisch stabiele omgeving. Dit recht en andere mensenrechten, met inbegrip van burgerlijke, culturele, economische, politieke en sociale rechten zijn universeel, onderling afhankelijk en ondeelbaar”.

Sommigen, vooral ecologen, hebben kritiek op een dergelijke vraag naar een milieu-mensenrecht. Zij vrezen dat als menselijk leven en gezondheid het doel zijn van milieubescherming het milieu enkel beschermd zal worden in de mate die nodig is voor het menselijk welzijn. In plaats daarvan pleiten ze voor een meer holistische aanpak van mensenrechten. Ze zeggen dat mensen deel uitmaken van de biosfeer (het levensweb op aarde) en dat bijgevolg hun plicht tegenover de mensheid niet losstaat van hun plicht om het milieu te beschermen. In een breder kader zouden aanspraken op mensenrechten zowel rekening moeten houden met intrinsieke waarden en de noden van de toekomstige generaties als met de tegenstrijdige belangen van staten en volkeren.

Sommigen zijn van mening dat andere diersoorten “dierenrechten” zouden moeten hebben, zoals mensen mensenrechten hebben.

In de wetgeving hebben dieren als zodanig geen rechten. Toch worden ze vaak door de wet beschermd. In de meeste Europese landen bijvoorbeeld zijn er wetten om het welzijn en de levensomstandigheden van boerderijdieren te waarborgen.

Wereldrampen²²

Rampen	1996	2000
Orkanen	62	99
Overstromingen	69	153
Droogte	9	46

“De milieubeweging kan enkel overleven als ze een beweging voor rechtvaardigheid wordt. Als zuivere milieubeweging zal ze ofwel uitsterven ofwel overleven als collectieve “groenwasserij”. Geen enkele eerlijke milieuvrijwilliger kan genoeg nemen met deze rol. Maar als ecologische beweging en tegelijkertijd een beweging voor meer rechtvaardigheid heeft ze onbeperkte mogelijkheden.”

Vandana Shiva

Ecologische mensenrechten

Ecologische mensenrechten kunnen beschouwd worden als een antwoord op de milieusituatie van de wereld. Ze zijn een product van onze tijd, zoals burgerlijke en politieke rechten een product waren van de historische gebeurtenissen in vroeger tijden.

Een andere mogelijke stap voorwaarts die door sommigen besproken wordt, is het concept van ecologische mensenrechten. Deze benadering tracht de filosofie van mensenrechten te verzoenen met ecologische principes. Mensenrechten (zoals menselijke waardigheid, vrijheid, bezit en ontwikkeling) dienen rekening te houden met het feit dat individuen niet enkel werkzaam zijn in een politieke en sociale omgeving maar ook in een natuurlijke omgeving. Net zoals elk individu de intrinsieke waarde van zijn *medemens* moet respecteren, moet hij ook de intrinsieke waarde van andere *wezens* (dier, planten en ecosystemen) respecteren.

Een van de grootste uitdagingen waarmee leraren en jeugdwerkers vandaag de dag geconfronteerd worden, is het opvoeden van jongeren zodat ze het tweevoudig concept van respect voor de menselijke waardigheid en voor de intrinsieke waarde van het leven begrijpen en ernaar leven. Met andere woorden, “mondiaal denken en lokaal handelen”, en nieuwe levensstijlen vinden die ook houdbaar zijn in de toekomst.

Deelname van jongeren en jeugdorganisaties

Scholen, niet-gouvernementele milieuorganisaties en andere instellingen geven jongeren in elk land kansen om actief betrokken te worden bij milieuvraagstukken. Op plaatselijk niveau kunnen ze hun thuis, school en jeugdgroep milieuvriendelijker maken en kunnen ze deelnemen aan de plaatselijke besluitvorming. Op regionaal en nationaal niveau kunnen ze invloed uitoefenen op het publiek en politiek debat, door bijvoorbeeld brieven te schrijven, toneelstukken op te voeren en (vreedzaam) te demonstreren over kwesties die hen aanbelangen. Op internationaal en mondiaal niveau kunnen ze invloed hebben door verklaringen zoals het Handvest voor de Aarde en door internationale campagnevoerende organisaties als Greenpeace.

Op alle niveaus kunnen jongeren deelnemen door correspondentie via het internet, door campagnes en door mondiale vieringen zoals de Werelddag voor het Milieu en de Dag van de Aarde. De Werelddag voor het Milieu, 5 juni, werd in 1972 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties ingesteld. Hij kan op veel manieren gevierd worden, met inbegrip van straatdemonstraties, fietsoptochten, groene concerten, opstel- en affichewedstrijden in scholen, het planten van bomen, inspanningen om te recyclen en opruimacties. Ieder jaar is er een thema waarop men zich kan richten.

Voorbeelden van vroegere thema's zijn onder andere “Voor het leven op aarde – Red onze zeeën”, “Armoede en het milieu – Doorbreek de vicieuze cirkel” en “Kinderen en het milieu” (www.unep.org). De Dag van de Aarde, 22 april, wordt gecoördineerd door het Earth Day Network, dat samenwerkt met andere milieu- en mensenrechtenorganisaties, bijvoorbeeld de Sierra Club en Amnesty International, om publiek actie te voeren door vieringen en door protestacties tegen schendingen van mensenrechten en milieuschandalen. www.earthday.net/events/events-europe.stm

De Goldmanprijs voor het milieu

De Goldmanprijs voor het milieu is 's werelds belangrijkste prijsprogramma om het werk van basis-ecologen te honoreren. In 2000 won Oral Atanniyazova de prijs voor haar werk in de Oezbeekse gemeenschappen die waren getroffen door de ramp van het Aralmeer. Zij concentreerde zich op educatie, medische vraagstukken en familiaal welzijn, en de rechten van vrouwen en kinderen.

In 2001 werd de prijs gewonnen door Myrsini Malakou en Giorgios Catsadorakis die zich inspanden om de bedreigde moerascologie van Préspa in het Noordwesten van Griekenland te redden. Een van hun verwezenlijkingen was de ondertekening van een akkoord tussen Albanië, de vroegere Joegoslavische republiek Macedonië en Griekenland om het eerste grensoverschrijdend beschermd gebied van de Balkan te vestigen, een voorbeeld van vreedzame samenwerking tussen deze landen.

Het werk van de Raad van Europa

De Raad van Europa lanceerde zijn milieuprogramma in 1961. Zij concentreert haar activiteiten op dit gebied vooral op het behoud van natuur en landschappen. Het programma maakt nu deel uit van het Departement Cultuur en Cultureel en Natuurlijk Erfgoed van de Raad van Europa. De drie belangrijkste richtingen zijn: de Paneuropese strategie voor biologische en landschapsdiversiteit, het verdrag inzake het behoud van wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu (het Verdrag van Bern, 1979) en het bevorderen van het bewustzijn van biologische en landschapsdiversiteit.

De publicaties van de Raad van Europa zorgen voor informatie en bewustzijn over de bescherming van het milieu. Zijn netwerk van nationale instellingen draagt ook bij tot het bevorderen van het behoud van biologische en landschapsdiversiteit.

Internationale documenten en verklaringen

Een greep uit de talrijke verdragen en andere documenten die handelen over zowel milieu als mensenrechten en die nuttig kunnen zijn:

1. Het Europees Handvest over milieu en gezondheid (1989)
2. De VN Verklaring inzake milieu en ontwikkeling (1992)
3. De ontwerpverklaring van principes inzake mensenrechten en milieu (1994)
4. De Verklaring van Bizkaia over het recht op milieu (1999)
5. Het Handvest van de Aarde (2000)

Bronnen

- Boyle, A., Anderson, M.R., Human rights approaches to environmental protection: An overview, Clarendon Press, Oxford, 1996.
- Bosselmann, K., Human rights and the environment: redefining fundamental principles, www.arbld.unimelb.edu.au
- Caring for the Earth, The World Conservation Union (IUCN), United Nations Environment Programme (UNEP), World Wide Fund for Nature (WWF-UK), www.ciesin.org/IC/iucn
- Het Raad van Europa milieuprogramma, www.nature.coe.int
- De 1994 ontwerp Principesverklaring over mensenrechten en het milieu: www1.umn.edu/humanrts/instreet/1994-dec.htm
- Het Handvest van de Aarde initiatief, www.earthcharter.org
- Worldwatch, www.worldwatch.org

Belangrijke data

5 juni

Werelddag voor het Milieu

22 april

Dag van de Aarde

“De redding van de wereld ligt in het menselijk hart, in het menselijk vermogen tot reflectie, in de zachtmoedigheid van de mens en de menselijke verantwoordelijkheid. We worden nog steeds geregeerd door het destructieve en ijdele geloof dat de mens de kroon op de schepping is en niet enkel een deel ervan, en dat bijgevolg alles toegelaten is. We zijn nog altijd niet in staat om moraal voorrang te geven op politiek, wetenschap en economie. We zijn nog steeds niet in staat om in te zien dat de enige echte ruggengraat van ons handelen –als het handelen moreel moet zijn- verantwoordelijkheid is. Verantwoordelijkheid gaat boven mijn familie, mijn land, mijn onderneming, mijn succes. Verantwoordelijkheid tegenover het Zijn, waar ze juist zullen beoordeeld worden, en enkel daar.”

Vaclav Havel